

OVERBEVOLKING EN DRUGDELINQUENTIE

Jef Vanwingh*

In september 1991 had in de gevangenis te Sint-Gillis een 28-uren durende personeelsstaking plaats, dit als protest tegen de overbevolking in de inrichting: er waren op dat ogenblik 562 gedetineerden opgesloten. Op 7 september 1987 had de inrichting haar (op dat ogenblik) laatste ernstige mouterij gekend, mouterij die zeer ernstige materiële schade tot gevolg had en waarvan de sporen nu nog te merken zijn zowel voor wat de gebouwen betreft als, voor wat ik hier zou willen noemen, de post-traumatische schade bij sommige personeelsleden. Ook deze gebeurtenis werd, deels althans, geweten aan de overbevolking, die toen nog steeds beneden de 600 lag. Op 3 mei 1993, de dag van de ontvluchting met gijzelneming van drie gedetineerden, was het bevolkingscijfer van Sint-Gillis 770 (!) en de daarop volgende dagen had een syndikale actie tot gevolg dat een beperkt regime werd ingevoerd dat o.m. de afschaffing van de familiebezoeken inhield en de overbrengingen naar de rechtbanken aanzienlijk vertraagde, zoniet onmogelijk maakte. Tijdens een vergadering met nationale en plaatselijke vakbondsafgevaardigden op 5 mei 1993 verklaarde de Inspecteur-Generaal van het Bestuur der Strafinrichtingen zich akkoord om een maximaal bevolkingscijfer van 650 voor Sint-Gillis na te streven, dit zolang het nationaal bevolkingsniveau zo hoog zou blijven (op dat ogenblik om en bij de 7.300). Hier weze gesteld dat de eigenlijke capaciteit van Sint-Gillis 508 bedraagt en dat noch de infrastructuur noch de personeelsformatie ooit werden aangepast om met méér gedetineerden te kunnen functioneren.

Op 10 september 1993 waren te Sint-Gillis 756 gedetineerden opgesloten: inmiddels lopen er verschillende ontvolkingsmaatregelen (ambtshalve voorlopige invrijheidsstelling van korte straffen in een bepaald stadium van de uitvoering, niet-uitvoering van boetevervangende straffen) en was er een collectief genadebesluit in juni 1993, die een lichte tijdelijke daling van het nationaal bevolkingscijfer tot gevolg hadden.

Sedert verschillende jaren worden er, met de regelmaat van een klok, alarmkrenten geslaakt door alle verantwoordelijken van de strafinrichtingen om de aandacht van de beleidsverantwoordelijken te vestigen op het feit dat de overbevolking oorzaak is van onhoudbare toestanden voor alle betrokkenen:

- de gedetineerden, die in menonwaardige omstandigheden worden opgesloten, en onmogelijk de individuele aandacht kunnen krijgen die nodig is om aan hun resocialisering te kunnen werken;
- het eerste-lijns personeel, d.w.z. de penitentiaire beambten, die niet kunnen inspelen op de vragen van de gedetineerden en daardoor gefrustreerd geraken, waardoor geweldspiralen ontstaan in de contacten tussen de gedetineerden en deze beambten;

* Directeur van de gevangenis te Sint-Gillis.

- het sociaal, medisch en paramedisch personeel dat zich, zij het op zijn deskundig niveau, in een identieke situatie bevindt;
- de directies, die hun instellingen compleet onbekeerbaar zien worden;
- de samenlevingen die enerzijds omdat de resocialisering dode letter is geworden en anderzijds omdat de hierboven vermelde ontvolkingsmaatregelen niets van doen hebben met criminologische en/of poenologische voorbereiding van de invrijheidstelling, niet voldoende beschermd wordt hetgeen enkel van aard kan zijn om het bestaande onveiligheidsgevoelen van de burger nog op te vijzelen.

Geen weldenkend mens die wat dan ook met het justitiële, het penitentiaire of het criminologische te maken heeft gelooft vandaag nog dat in de komende jaren de opwaartse trend van de penitentiaire bevolking door één of andere *deus ex machina* zal wijzigen. Vergeten wij niet dat de penitentiaire administratie an sich geen enkele inspraak heeft in haar eigen input: deze wordt enkel bepaald door haar leveranciers, in hoofdzaak de rechterlijke macht, die zelf haar werkinstrumenten geleverd krijgt door de wetgever. Indien de wil zou ontstaan om het afglijden naar de afgrond van een onbekeerbaar en onbetaalbaar gevangenisstelsel halt toe te roepen, zal dus een beroep moeten gedaan worden op deze laatste - of eerste - schakel, namelijk de wetgever, en ook uitsluitend op hem.

Het hierna volgende betoog wil zeker niet de pretentie hebben van een wetenschappelijke studie of analyse. Aan de hand van feiten, cijfers en voornamelijk dagdagelijkse contacten met gedetineerden en personeelsleden zal ik trachten aan te tonen hoe het afglijden naar de hierboven aangehaalde afgrond kan worden vertraagd en, wie weet, zelfs worden vermeden.

1. De juridische omschrijving van de gedetineerdenpopulatie van Sint-Gillis

Sint-Gillis is een arresthuis en kan, als het ware, het arresthuis van de tweede fase van het arrondissement Brussel genoemd worden: de verdachten onder mandaat van arrest worden opgesloten in Vorst en het is slechts nadat de raadkamer hen naar de bevoegde rechtbank heeft verzonden dat ze naar Sint-Gillis worden overgebracht. De uitzondering op deze regel vormen de beschuldigten, voorbestemd voor het Hof van Assisen, die heel de duur van de voorhechtenis in Vorst doorbrengen. De hogervermelde overbrengingen gebeuren normaal naar rato van 6 per werkdag of 30 per week.

Benevens deze correctioneel beklagden bevinden zich te Sint-Gillis de militaire beklagden, de preventief bewaarde minderjarigen, de illegalen in afwachting van uitwijzing of van legalisering van hun situatie, de passanten ter beschikking van het Genees- en Heelkundig Centrum en van de verschillende Rechtbanken en Hoven te Brussel. In Sint-Gillis verblijven enkel mannelijk gedetineerden. Definitief veroordeelden horen er in wezen niet thuis doch, gezien het hanteren van *numeri clausi* door verschillende strafhuizen, verblijven er heel wat te Sint-Gillis tot invrijheidstelling (bij strafeinde, voorlopige of voorwaardelijke invrijheidstelling). Ook op deze regel geldt een uitzondering, te weten voor de veroordeelden in halve vrijheid of beperkte hechtenis. Als voorbeeld van samenstelling van de bevolking een momentopname van 8 september 1993:

geïnterneerden	7
voorlopigen	1
illegalen in afwachting van uitzetting	57
landlopers	4 ¹
beklaagden onder mandaat van arrest	395
niet definitief veroordeelden	95
minderjarigen in voorlopige hechtenis	12
beschuldigen	1 ²
veroordeelden tot levenslange dwangarbeid	9
veroordeelden tot tijdelijke dwangarbeid	3
veroordeelden tot méér dan vijf jaar	47
veroordeelden tot drie tot vijf jaar	47
veroordeelden tot één tot drie jaar	73
veroordeelden tot 6 maanden tot één jaar	1
veroordeelden tot 3 tot 6 maanden	3
veroordeelden tot 1 tot 3 maanden	1
totaal:	756

Opvallend in deze momentopname is alleszins de aanwezigheid van 178 definitief veroordeelden, die allen op een 'wachlijst' staan voor één of ander strafhuis. Dit is uiteraard ook een gevolg van de overbevolking: in de strafhuizen dient, gezien het speciale karakter van de inrichting, een minimaal regime gerespecteerd te worden, waarin overbevolking niet past, vandaar de *numeri clausi*.

2. Impact van de drugdelinquentie op de gevangenisbevolking

De groep die ons bijzonder zal bezighouden zijn circa 500 verdachten en niet-definitief veroordeelden, waaruit, met behulp van de opsluitingsfiches en de mandaten van arrest, de drug- en drugrelated delicten zullen gedistilleerd worden. Voor wat betreft de opsluitingsfiches zal weer een momentopname gemaakt worden: de aard van het delict, vermeld op de opsluitingsfiche, wordt als leidraad gebruikt. Voor wat betreft de mandaten van arrest worden alle inkomende correctioneel beklaagden onder de loupe genomen voor de periode van 8 september 1993 tot 7 oktober 1993.

Uit de momentopname van 712 opsluitingsfiches worden vooreerst geëlimineerd:

- 63 illegale vreemdelingen, opgesloten ter beschikking van de Dienst Vreemdelingenzaken;
- 8 minderjarigen in voorlopige bewaring ter beschikking van de Jeugdrechter;
- 1 landloper (zie hoger);
- 27 veroordeelden of beklaagden, uitsluitend voor desertie en/of insubordinatie.

Rest: 613 opsluitingsfiches van beklaagden of al dan niet definitief veroordeelden. Van deze 613 worden op de opsluitingsfiche uitsluitend drugdelicten vermeld in

1. De 4 landlopers hierboven vermeld weigeren tot nog toe hun invrijheidstelling. Zij werden door de Rijkswelddadigheidskolonie van Wortel naar het Genees- en Heelkundig Centrum te Sint-Gillis gestuurd wegens medische redenen.

2. Beschuldigen verblijven te uitzonderlijken titel in Sint-Gillis, meestel om veiligheidsredenen en om medeplichtigen te scheiden.

169 gevallen en drugdelicten benevens andere delicten in 85 gevallen: in 254 van de 613 gevallen wordt het drugdelict dus (mede) vermeld bij de omschrijving van de feiten op de opsluitingsfiche en bestaat er dus een uitdrukkelijke tenlastelegging in deze zin. Dit betekent een impact van de drugdelinquentie van méér dan 40%.

Een tweede toetsing werd gedaan aan de hand van 71 mandaten van arrest betreffende alle inkomende correctioneel beklaagden van Vorst voor de periode van 8 september 1993 tot 7 oktober 1993:

- bij 30 van de 71 mandaten wordt het drugdelict vermeld bij ten laste legging waarvan:
 - 8 uitsluitend wegens bezit en gebruik;
 - 12 bezit en verkoop en/of invoer;
 - 9 drugdelict gecombineerd met diefstal met of zonder geweld;
 - 1 drugdelict gecombineerd met opzettelijke brandstichting.
- bij 4 van de 41 overige mandaten van arrest wordt in de argumentatie van de Onderzoeksrechter gewezen op de context van toxicomanie.

Deze analyse van de mandaten van arrest bevestigt *grosso modo* de impact van méér dan 40% van de drugdelinquentie op de totale bevolking. Wanneer dus, o.a. door de Procureur des Konings te Brussel, wordt gesteld dat méér dan 40% van alle delinquenten met drugs te maken hebben is dit zeker niet overdreven: alles laat zelfs vermoeden dat het werkelijke cijfer zelfs hoger ligt en het is vooral verontrustend dat dit cijfer blijft stijgen. Uit een studie van dr. F. VAN MOL, Geneesheer Hoofd van Dienst en Mevrouw N. LAUWERS, Inspecteur-Generaal bij het Bestuur der Strafinrichtingen uit 1991, blijkt eveneens dat het aantal gedetineerden wegens drugdelicten verhoudingsgewijs t.o.v. de totale bevolking sedert 1970 een voortdurende stijging vertoont³:

	<i>Aantal gedetineerden</i>	<i>Aantal gedetineerden wegens drugdelict</i>	
5.7.1970	6.363	70	1,21%
30.12.1976	5.974	190	3,18%
20.9.1982	5.454	353	6,50%
1.3.1985	6.586	636	9,66%
10.1.1989	6.282	1.126	19,51%
25.3.1990	6.633	1.472	22,74%

Uit de vergelijking van deze cijfers en deze, in 1993 vastgesteld in Sint-Gillis, kan niet enkel worden afgeleid dat de stijging gestadig verder gaat doch tevens dat in de loop van de laatste drie jaren een snellere stijging optreedt. Verder lijkt er mij geen enkele reden te bestaan om aan te nemen dat dit fenomeen een unicum zou zijn voor Brussel en dat andere centra zoals Antwerpen, Luik, Charleroi en zelfs kleinere provinciesteden zoals Mechelen en Hasselt eraan zouden ontsnappen.

In het nummer 29 van de 8e jaargang van de 'Nieuwsbrief', *Tijdschrift over Verslavingsproblematiek*, uitgegeven door 'De Sleutel', schrijft directeur Johan MA-

3. *La Politique Pénitentiaire Face aux Détenus Toxicomanes* – Ministère de la Justice – Administration des Etablissements Pénitentiaires et de Défense Sociale, F. VAN MOL, Médecin Chef de Service/ N. LAUWERS, Premier Conseiller.

ERTENS onder titel 'Te veel verslaafden in de gevangenis' zijn verontwaardiging neer, niet enkel over het feit dat toxicomanen opgesloten worden in de gevangenis doch ook voornamelijk over de wijze waarop dit gebeurt. 'Men spreekt vandaag schande over de psychiatrische patiënt die vorige eeuw opgesloten werd in de gevangenis door gebrek aan inzicht en behandelingsmogelijkheden. Volgende eeuw zal men schande spreken over België en zijn benadering van het drugprobleem. Een eerste dringende stap die hier moet gezet worden is het veranderen van enkele honderden gevangenisplaatsen in gesloten instelling waar drugverslaafden op hun keuze en goede behandeling kunnen krijgen'.

Johan MAERTENS poneert in het hierboven aangehaalde twee stellingen: in de eerste plaats bevinden er zich, volgens hem, in de strafinrichtingen te veel drugverslaafden en in de tweede plaats krijgen ze er niet de gepaste opvang, bejegening of behandeling. Deze twee stellingen worden trouwens door heel wat méér personen onderschreven onder meer door de grote meerderheid van hen, die in psycho-medisch-sociale sector werkzaam zijn.

Voor wat de eerste stelling – het grote aantal toxicomanen in detentie – betreft, wil ik evenwel doen opmerken dat het mij enigszins moeilijk valt ze te onderschrijven. Zolang het produkt waaraan hij verslaafd is, verboden is door de wet en de straatwaarde ervan zo hoog ligt dat het zo goed als uitgesloten is de nodige fondsen op een eerlijke manier te verdienen, zou ik niet weten waar die verslaafde dan wel thuishoort, gezien zijn potentieel gevaar voor de samenleving. Ook op de tweede stelling van de heer MAERTENS wil ik hier ingaan door te wijzen op de vaste psycho-medische-sociale equipes, die in de meeste gevangenissen werkzaam zijn en aan iedere toxicomaan de mogelijkheid geven een beroep te doen op deskundige hulp. Praktische alle instellingen die zich in de zogenaamde 'zachte' sector met toxicomanen bezighouden hebben verder toegang tot gevangenissen, zowel op vraag van de hierboven vermelde equipes als op vraag van de gedetineerde, enerzijds om de invrijheidstelling voor te bereiden met een begeleidende actie tijdens de detentie, anderzijds om een postpenitentiaire ambulatoire of residentiële actie op punt te zetten.

3. De beschikbare middelen

Uit de cijfers van de totale begroting van het Bestuur der Strafinrichtingen blijkt een lichte stijging van de ter beschikking gestelde middelen in de loop van de laatste zes jaar:

1987	4.215.200.000 F
1988	4.366.200.000 F
1989	4.658.400.000 F
1990	4.996.600.000 F
1991	5.647.600.000 F
1992	5.655.300.000 F ⁴

4. Deze cijfers werden welwillend te onzer beschikking gesteld door de Dienst Studiën en Algemene Zaken van het Bestuur der Strafinrichtingen.

In deze cijfers zijn de jaarlijks toegelaten bijkredieten niet meegerekend: deze laatste vertonen een zelfde verhoudingswijze stijging. Deze stijgingen compenseren nauwelijks of zelfs niet de stijging van de levensduurte, zodat wel kan gesteld worden dat de middelen, die door de gemeenschap ter beschikking gesteld worden van de gevangenis, ieder jaar verminderen, hetgeen, gezien de algemeen geldende budgettaire beperkingen, normaal kan genoemd worden. Deze factor, gecombineerd met de stijgende gevangenispopulatie, heeft tot gevolg dat de gevangenis zich genoodzaakt ziet ieder jaar een stuk van zijn taak te laten vallen. Een deel van deze taken wordt ten gevolge van de institutionele hervormingen overgenomen door de gemeenschappen, doch het resultaat blijft dat er op dit ogenblik minder middelen voorhanden zijn om aan individuele begeleiding te doen (zie b.v. de 'verdwijning' van het Penitentiaire Oriëntatiecentrum) en dat heel wat minder werk wordt gemaakt van de voorbereiding en de uitwerking van de reclassering dan pakweg 20 jaar geleden het geval was. Ook het feit dat heel wat veroordeelden niet meer in het strafhuis terecht kunnen en hun hele straf in het arresthuis ondergaan vormt een niet te onderschatten factor in de afbouw van de essentiële taak van de gevangenis. In het arresthuis zijn immers sowieso geen middelen voorhanden om een zin te geven aan de detentie en om een stuk socio-psychologische prothese uit te werken met het oog op de resocialisering.

Besluit

De aanwezigheid in de gevangenis van een groot aantal gedetineerden ten gevolge van drug- of drugrelated delicten heeft tot gevolg dat de totale populatie sterk gestegen is. De economische situatie, zowel nationaal als internationaal, heeft o.a. volgende twee elementen tot gevolg:

1. de gevangenispopulatie zal zeer waarschijnlijk verder blijven stijgen, mede gezien het gebrek aan toekomstperspectieven van de jongeren;
2. de gemeenschap is niet meer in de mogelijkheid om aan de gevangenis de middelen te geven die deze nodig heeft om zich minimaal zinvol van haar taak te kwijten.

Wanneer dus zoals hierboven wordt gesteld de gevangenis alsmaar moet afslanken in haar zorg voor de gedetineerde, dan kan als praktische zekerheid worden aangenomen dat deze trend nog een decennium zal voortduren. Anderzijds is het zo dat de gemeenschap, naarmate zij minder middelen kan ter beschikking stellen, blijkbaar hogere verwachtingen koestert t.o.v. de gevangenis, of, nog anders gesteld, naarmate de gemeenschap meent de gevangenis meer nodig te hebben is ze minder in staat deze te betalen. Deze tegenstrijdigheid kan enkel doorbroken worden door een forse daling van de totale gevangenisbevolking, daling die voor de samenleving evenwel slechts aanvaardbaar is in de mate dat ze rekening houdt met het gevoelen van onveiligheid van de burger.

Wanneer ten slotte het drugprobleem bekeken wordt vanuit het oogpunt van de toxicomaan meen ik, aan de hand van de dagdagelijkse contacten met de gedetineerde toxicomaan in de loop van de laatste 20 jaar, op volgende wijze te kunnen schematiseren:

- met uitzondering van uiterst gefortuneerde gebruikers, die men uiteraard in de gevangenis zelden of niet tegenkomt, beschikt de verslaafde doorgaans niet over de nodige fondsen om zijn verslaving te bekostigen;
- wanneer hij ten gevolge van zijn verslaving financieel, professioneel en familiaal volledig aan de grond zit, blijven hem slechts twee mogelijkheden over om aan drugs te geraken: stelen of 'dealen'. Indien hij deze laatste mogelijkheid kiest heeft hij vijf vaste afnemers nodig om zijn eigen verslaving te bekostigen. Hij zal dus gaan 'pushen', bij voorkeur bij jongeren;
- de toxicomaan is door zijn levensstijl gemarginaliseerd: de praktijk wijst duidelijk uit dat deze marginalisering nog verder in de hand gewerkt wordt door het geheel van justitiële actie, voornamelijk wanneer deze met vrijheidsberoving gepaard gaat.

Uit hetgeen voorafgaat blijkt duidelijk dat het bilan van de actie, die de samenleving tot nog toe voerde t.o.v. het drugprobleem, negatief is. Uit de spectaculaire stijging van het aantal gedetineerden wegens drug- of drugrelated delicten kan immers duidelijk een stijging van het totale aantal druggebruikers worden afgeleid. Een aanpak met een dergelijk resultaat dient in vraag gesteld en het wordt dan ook de hoogste tijd om naar alternatieven uit te zien. Alternatieven in de aanpak van toxicomanieën veronderstellen in de eerste plaats het doorbreken van een aantal taboes en het bereiken van consensussen op internationaal niveau. Uiteindelijk dient, mijns inziens, gestreefd naar een volledig onttrekken van het probleem aan justitie en dientengevolge aan de criminele en marginale sfeer, zoals vorige eeuw gebeurde met het probleem van het alcoholisme. Een volledige depenalisering van de drugs kan zonder twijfel een grote hoeveelheid aan middelen vrijmaken om elders en anders tegen drugs een oorlog te voeren die wel kans maakt om gewonnen te worden.